ISSN 2591-1201 LETNIK 2 • 2018 • ŠTEVILKA 1

Dileme

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

DILEME

Dileme

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

Izdajatelj in založnik
Študijski center za narodno spravo

Naslov uredništva
Tivolska 42, 1000 Ljubljana

Glavni urednik
dr. Renato Podbersič (Slovenija)

Uredniški odbor
ddr. Igor Grdina (Slovenija), dr. Tamara Griesser Pečar (Avstrija), dr. Damjan Hančič (Slovenija), dr. Marica Karakaš Obradov (Hrvaška), dr. Tomaž Kladnik (Slovenija), dr. Jože Možina (Slovenija), dr. Jelka Piškurić (Slovenija), dr. Igor Salmič (Slovenija)

Spletni naslov
www.scnr.si

Leto izida: 2018

Redakcija te številke je bila zaključena 25. 5. 2018.

Lektoriranje in prevod povzetkov
Megamoment, d. o. o.

Oblikovanje in prelom
Inštitut Karantanija

Tisk
Nonparel, d. o. o.

Naklada
300 izvodov

Letna naročnina
25 €

Cena posamezne številke
15 €

issn 2591-1201

D i l e m e

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

LETNIK 2 • 2018 • ŠTEVILKA 1

VSEBINA

Mateja Čoh Kladnik
Dr. Milko Mikola
7

Razprave

Igor Grdina
Uveljavitev monološke strukture v slovenskem zgodovinopisju
17

Damjan Hančič
Komunistična partija in njeno delovanje na Kamniškem med drugo svetovno vojno in v prvih letih po njej
67

Milko Mikola
Mladoletni obsojenci v Sloveniji v obdobju 1945–1953
95

David Petelin
Prelom s starim in ustvarjanje nove elite
123

In memoriam

Tamara Griesser Pečar
In memoriam Anton Drobnič (1928–2018)
159

Recenzije

Renato Podbersič
Jože Mihevc, Skozi taborišča do sreče, zbirka Zapisi iz zdomstva, Mladika, Trst 2018
169

Tamara Griesser Pečar
Zdenko Roter, Pravi obraz. Neizbrisna znamenja resničnosti, Sever & Sever, Ljubljana 2017
175

Recenzije

Jože Mihevc, Skozi taborišča do sreče, zbirka Zapisi iz zdomstva, Mladika, Trst 2018

Pred kratkim je izšla knjiga spominov *Skozi taborišča do sreče*, ki jo je napisal 95-letni Jože Mihevc iz Toronta. Gre za zanimivo branje na 255 straneh, ki je opremljeno tudi s slikovnim gradivom iz zasebnih zbirk. Knjigo je izdala tržaška založba Mladika, izšla pa je kot tretja publikacija v zbirki *Zapisi iz zdomstva*. Urednik zbirke je znani tržaški časnikar in publicist Ivo Jevnikar. Pred tem so v omenjeni zbirki že izšli spomini prof. Alojzija Geržiniča iz Argentine *Od Save do Srebrne reke* (2015) in časnikarja Pavleta Borštnika iz ZDA *Moj čas* (2016).

Tudi tretja knjiga iz zbirke je posvečena slovenskemu izseljenstvu, saj je njen avtor iz Kanade. Pravzaprav gre za glavnega avtorja Jožeta Mihevca, sicer rojenega leta 1923 v Hruševju pri Postojni, ki pa je ob koncu druge svetovne vojne zapustil domovino. Njegovi spomini so že izšli v samozaložbi, v angleščini, pod naslovom *Memories of Days Gone By*. Toda tokratna izdaja knjige ima svojo predzgodovino, kajti Jože Mihevc je o zgodnjih obdobjih svojega življenja pred dobrimi dvajsetimi leti najprej pisal v slovenščini. Nato sta jih skupaj s hčerko Anico prevedla

v angleščino, izšli so v samozaložbi v dveh knjižnih izdajah (2005 in 2006) v Torontu. Angleški izdaji, sicer povsem enaki, sta se končali s prihodom Jožeta Mihevca v Kanado. Toda iz angleščine so te spomine prevedli nazaj v slovenščino, delo je opravila mag. Andreja Mele iz Cerknice. Tudi ta prevod je imel svoj smisel, kajti namenjen je bil bratu Tonetu Mihevcu, ki je ostal v Sloveniji in je na stara leta zaradi bolezni popolnoma oslepel. Tako so mu jih lahko brali.

Te spomine je v roke dobila upokojena knjižničarka in zgodovinarka dr. Rozina Švent iz Ljubljane, ki jih je razširila s pričevanji Jožetove sestre Milke Mihevc Koščak (rojene 1925) in že omenjenega brata Toneta Mihevca (1921–2013). Tako so v tej knjigi pravzaprav združene tri zgodbe – Jožeta, Milke in Toneta Mihevca. Urednica Rozina Švent je v tokratno izdajo vključila tudi zapis o dveh Jožetovih obiskih v domovini, opis njegovega življenja v Kanadi in več njegovih pisem. Za obogatitev Tonetove pripovedi je knjigi dodala še odlomek iz pričevanja duhovnika dr. Janeza Zdešarja o taborišču Teharje, za obogatitev Milkine pripovedi pa zapis dr. Marijana Marolta o italijanskih begunskih taboriščih Senigallia in Barletta. Poskrbela je tudi za uvod in opombe v knjigi.

Pred bralcem je zanimiva zgodba o hudih preizkušnjah treh otrok iz notranjske kmečke družine Mihevc. V zgodnji mladosti so njeni člani doživeli italijansko raznarodovanje na Primorskem, ki je po prvi svetovni vojni pripadla Italiji. Družina Mihevc se je leta 1931 preselila čez mejo v Jugoslavijo, novo domovanje je našla v Cerknici. Živeli so v revščini, v osebno življenje pa so usodno zarezali okupacija, odpor in revolucija med drugo svetovno vojno.

Maja 1945 so se vsi trije podali proti Avstriji. Jože je šel skozi avstrijska, Milka pa skozi italijanska begunska taborišča. Najstarejši, Tone, je bil kot domobranec vrnjen v Jugoslavijo in je srečno preživel taborišče v Teharju. Jože in Milka sta se

nato izselila v Kanado, Tone pa se je iz taborišča vrnil domov na Notranjsko, kjer je živel do smrti. Zanimivo je, da je šla v zdomstvo tudi njihova najstarejša sestra Ivanka Mihevc Lovko (1914–2002), in sicer v ZDA, vendar njenega pričevanja nimamo.

Zapisi Jožeta Mihevca najprej prikažejo skromen dom notranjske družine v obdobju med obema vojna, hkrati pa bralcu približajo navade in običaje iz tistih časov. Pisec posebej popiše razgibano družbeno in kulturno življenje na slovenskem podeželju. Jože je bil med vojno doma le krajši čas pri domobrancih, nato se je zaposlil kot mehanik na železnici v Ljubljani, živel je v Vajeniškem domu, politično se ni udejstvoval. Domov je hodil zgolj na obiske. Nekaj dni pred koncem vojne, 4. maja 1945, ko je bil ravno doma v Cerknici, se je odpravil na pot s cerkniškimi znanci. Odšli naj bi zgolj začasno, morda za štirinajst dni, dokler se razmere ne uredijo. Mihevčevi so veljali za protipartizansko družino, zato so se bali za življenje. Jožeta in njegovo skupino je pot najprej vodila do Ljubljane in potem naprej proti Ljubelju, končno nastanitev pa je našel v Vetrinju na Koroškem. Tam je ostal do razselitve tega taborišča ob koncu junija 1945. Sledila je preselitev v taborišče Peggetz pri Lienzu, po ukinitvi tudi tega taborišča novembra 1946 je bil Jože preseljen v taborišče Spittal ob Dravi, delo pa si je poiskal v Fragantu. Od tam se je leta 1948 z ladjo Saturnia prek Genove izselil v Kanado. Najprej je začel s trdim delom na kanadski kmetiji, da je odplačal dolg do sponzorjev za pot čez ocean. Njegova begunska zgodba je tipična pripoved o mladem fantu, ki se je iz strahu pred revolucionarnim nasiljem umaknil iz domovine, preživel begunska taborišča v Avstriji, izkusil tamkajšnjo slovensko organiziranost in naposled odšel v širni svet, kjer si je ustvaril novo življenje. Kmalu je spoznal, da pot nazaj v domovino ni več mogoča, in tako je s podjetnostjo uspešno pognal korenine v Torontu. Poročil se je z Anico Zorc,

si ustvaril družino in dejavno deloval v slovenskih društvih v Torontu. Njun sin dr. Joe Mihevc, dr. teologije in etike, je dolgoletni občinski svetnik v Torontu.

Dodatno vrednost knjige pa predstavljajo še zapisi Milke Mihevc, ki se je v Cerknici izučila za trgovko. Od doma se je odpravila istega dne kot brat Jože. Njen razlog za odhod, zapisan tudi v knjigi, je preprost in značilen za številne slovenske begunce iz tistega časa: »*Vse, kar smo videli, slišali in doživljali vsa leta vojne in revolucije, je bilo dovolj jasno tisto majsko jutro leta 1945: konec vojne nam ne prinaša svobode.*« Tudi ona se je odpravila v Vetrinj, kjer je živela s t. i. cerkniško skupino, od tam pa v begunska taborišča v Italiji (Monigo, Forlì, Senigallia, Barletta). Leta 1947 se je v Barletti poročila s Francetom Koščakom. Kljub temu da je bila Milka že noseča in bi praviloma ne smela na tvegano pot čez ocean, jima je judovski zdravnik izdal ustrezne dokumente za potovanje. Spomladi 1948 sta se odselila v Kanado, kjer sta si ustvarila lasten dom.

Ostane nam še, da predstavimo usodo najstarejšega med njimi, Toneta (Antona) Mihevca, po poklicu mehanika in šoferja. Ob kapitulaciji Italije septembra 1943 so ga mobilizirali partizani, pristal je v Šercerjevi brigadi. Na začetku leta 1945 se je pridružil domobrancem na Gorenjskem in se z njimi ob koncu vojne tudi umaknil na Koroško. Njegova enota je bila 30. maja 1945 v Pliberku predana partizanom, odpeljali so jih na Teharje. Tam so Toneta uvrstili v skupino B, torej med tiste, ki so se domobrancem priključili v letu 1945. Imel je srečo, da je preživel teharsko maltretiranje, pomanjkanje in umiranje, večina domobrancev iz njegove enote je bila namreč pobita. Živel je v neprestanem strahu, ko je opazoval odvažanje soborcev na morišča. Na začetku avgusta 1945 je Tone dočakal amnestijo, psihično in fizično izmučen se je vrnil domov. Leta 1950 se je poročil in si ustvaril družino. Toda vedno je ostal zaznamovan kot nekdanji domobranec. Njegova zgodba, naj-

bolj žalostna v tej knjigi, je hkrati tudi najkrajša. Tone o svojih medvojnih doživetjih ni veliko pripovedoval, njegovo zgodbo je zapisal brat Jože.

Skozi taborišča do sreče je vsekakor zanimiva knjiga, ki se jo splača vzeti v roke, saj na zanimiv način, tudi z občutkom za podrobnosti, pripoveduje žalostno slovensko zgodbo iz časov težkih preizkušenj, toda tokrat z vsestransko srečnim koncem. Spomini, življenjske zgodbe in drugi ustni viri namreč niso le zanimivo branje. So tudi pomembno gradivo za preučevanje preteklosti. Njihov pomen je v odkrivanju pogleda »navadnih« ljudi. Z njimi spoznamo, kako so oni doživljali določen prostor in čas, kako so vrednotili družbeno okolje okoli sebe in kaj je vplivalo na njihove odločitve. Pogosto s temi viri dobimo informacije, ki jih v arhivih ne moremo zaslediti.

Izdajatelju, založbi Mladika, pa gre vse priznanje za osnovanje zbirke ter objavljanje spominov iz izseljenstva in zdomstva. Odlična ideja, ki je v pomoč pri uspešni izgradnji skupnega slovenskega kulturnega prostora.

Renato Podbersič